

Siberi eestlased 21. sajandil

Veera Oinets-Nikolaeva
Krasnojarski Eesti Selts

Krasnojarski kraisis elab umbes neli tuhat eestlast. Esimesed eesti sissehõlmatud tulid 150 aastat tagasi. Krasnojarski kraisis kaardil on esialgsete küladega vanad nimed: Narva, Petseri, Estonia, Rāpina, Ülem-Suetuk. Kõige esimesed eestlased saatis asumisele Vene tsaar, nende hulgas oli nii poliitvanged kui kurjategijaid; 1890–1918 rännati Siberisse maapuudusest; kolmas laine eestlasi tuli 1940.–1950. aastate küüditamisega; viimane, väike osa tuli komsomoli löökehitustele.

Setud jäid elama Hani ja Mana jõgede vahelisele alale, nende keskuseks sai Haidak Partisani rajoonis, kuhu ehitati 1915. aastal kool ja kirik. Keelebarjäär aitas säilitada setu kultuuri, keelt, folkloori ja eneseteadvust. Oluline on mainida, et elati naturaalmajanduse tingimustes, mis kehtib osaliselt tänapäevani. Setud tõid endaga Siberisse kaasa põllutööriistu, kariloomi, seemneid. Emamaalt kaasa toodud kangasteljed aitasid säilitada rahvuslikku rahvariiete traditsiooni. 1950. aastateni setud teisi riideid ei kandnudki. Muidugi pidid setud oma kultuuri Siberi kliima- ja elutingimustes ka muutma. Õpiti selgeks uusi ameteid: palkide parvetamine, küttimine, kullaotsimine, kalapüük ja muud.

Abani ja Dzeržinski rajoonides elanud eestlased on säilitanud Lõuna-Eestile iseloomuliku võru murde sellisena, nagu see 19. sajandil Siberisse toodi. Piirkonna esimene eesti asundus oli Ülem-Suetuk. Praegu on see Eesti kultuuri oas Siberis. Aastal 2000 tähistas Ülem-Suetuk oma 150. aastapäeva. Siin asub esimene, 1888. aastal ehitatud luteri kirik Ida-Siberis (Rõžkovo kirik Lääne-Siberis on hulga varasem); siin avati ainus Siberi eesti kool, s.o kool, kus alates 2002. aastast õpetatakse muude ainete kõrval ka eesti keelt, mida teeb Tartu Ülikoolist tulnud õpetaja.

19. sajandi lõpus sai Ülem-Suetuk ehk luterlaste asundus, nagu seda kutsuti varem, tuntuks kogu Venemaal. 1893. aasta alguses sai Maxim Meller, Ülem-Suetuki talupoeg, kutse osaleda maailmanäitusel ja saata sinna näidiseid 1892. aasta viljasaagist. Näitus toimus Ameerika Ühendriikides Chicagos ja kandis Ameerika avastamise 400. aastapäeva auks Kolumbuse nime. Üheteistkümnest Venemaa viljanäidisest oli Melleri oma kõige uhkem. Kuulsa viljakasvataja järeltulijad elavad külas seniajani. Melleri lapse-lapse-lapselapsest sai puhkpilliorkestri juht ja praegu on ta küla esimees.

Igal aastal kogunevad eestlased traditsioonilisele jaanitulele ja mängib kuulus saja aasta vanune puhkpilliorkester. See on kogu piirkonna esimene puhkpilliorkester. Orkestri loomise idee kuulub kirglikule muusikaarmastajale Jakov Käsk'ile. Koolõpetajaga koos saatis ta kirja hr. J. G. Zimmermanile, Leipzigi suurärimehele, ja palus kinkida orkestrile pillid. Siiras, kaugelt Siberist tulnud kiri liigutas hr. Zimmermanni ja varsti loodigi külas puhkpilliorkester. 1941. aastal mängisid pillimehed oma viimase loo, enne kui nad läksid sõtta, kus said kõik surma. 1947. aastal otsustasid pillimeeste lapsed orkestri taastada. 1947. aasta 7. aprilli maarjapäeval andis orkester oma esimese kontserdi. Puhkpilliorkester mõjutas mitte ainult asunduse, vaid kogu ümbruse kultuurielu. Viimased 15 aastat on orkestrit juhitanud Äрни Lell. Tema dirigeerimisel sai orkester rahvapilliorkestri nimetuse. Orkester võttis osa maailmamuusika festivalidest 1992. ja 1995. aastal. 1996 esindas orkester Venemaa eestlasi ülemaailmsel eestlaste päeval Stockholmis (ESTO 1996) ja 2004. aastal Riias (ESTO 2004).

Siberi eesti kultuur erineb kodumaa eesti kultuurist. Uurijad nimetavadki seda „Siberi eestlaste kultuuriks”. Eestlased on rikastanud Siberi paljurahvuselist kultuuri. Eestlased töid Siberisse uued põllutööviisid, köögiviljakasvatuse, oma rahvusköögi retseptid ja toidu pikaajalise säilitamise oskused (vorstid, juust, sink); nad õpetasid kohalikud naised kuduma sooje villaseid riideid.

Siberi eestlaste kultuuri nagu teisigi Siberi väikerahvaste kultuure **ähvardab väljasuremine**. Pikaajaline isoleeritus ajaloolisest isamaast toob endaga paratamatult kaasa assimilatsiooni. Kui rahvas kaotab oma keele ja kultuuri, jääb ta pimedaks. Temast saab oma näota rahvas, kes on hõlpsalt manipuleeritav. Hääbuva keele taaskasutusse võtmine on väga raske, aga väga väärtuslik samm. Maailmas on iga kultuur ja keel meie ühine vara, mida üleilmastumise tingimustes on hakatud väärtustama ja paremini mõistma.

Muuseum-küla loomise mõte on ammune. Põhikirja mustand ja registreerimisdokumendid on äsja valmis saanud, projekti on arutatud Eesti suursaadiku ja Krasnojarski asekuuberneriga välisküsimuste alal. Tööd on aga ühele entusiastile paljuvõitu. Tuleb ühendada jõud, et päästa unikaalne rahvusküla ja selle elulaad. Norra museoloogi Mark Moori initsiatiivil käisime 2002. aasta augustis külas vaatamas, millised on võimalused teostada Antoine De Barry projekti „Oaasi mastipuu“ (“Mast of Oasis”). **Projekt „Oaasi mastipuu“** oleks kultuurilise tähtsusega kogu piirkonnale. Projekt kindlustab rahu, mast sümboliseerib kultuuride, rahvuste kohtumispaika. Antoine de Barry nn oaasi mastipuud on UNESCO toetusel rajatud Malis (1990), Kanadas (1992), Hispaanias (1994), Saksamaal (1997), Prantsusmaal (1999); need on kavas rajada Brasiiliasse, Iirimaale ja esimest korda ka Venemaale. Paistab, et avanemas on võimalus maailmaga suhtlemiseks.

Pärast pühapäevast jumalateenistust rääkisime projektist rahvale. Kirikuõpetaja Jaan Kenzap, külavanem Ärni Lell, õpetaja Anne Salm olid valmis igati aitama. Milleks meile muuseumi loomise idee? Küsimus näib asjatu. Ajalugu räägib enda eest ise. Ülem-Suetuk tuletab praegugi meelde vabaõhumuuseumi. Mast pandaks kiriku lähedale. Pärast vundamendi valamist, aga enne masti püstitamist viiakse läbi sümboolne, kõiki külaelanikke puudutav üritus: neil palutakse tuua ükskõik mis asi, mis iseloomustaks kõige paremini nende elatud elu, ajalugu, ametit, traditsiooni või tulevikku. Kõikidest külaelanikest oma asjadega tehakse pilt ja nende lugu pannakse kirja. Nõnda üllitatakse brošüür või ajaleht. See näitaks tulevastele põlvedele, missugune oli tüüpiline küla ja küla enda kirjutatud ajalugu. Lisaks antakse välja 30 eksemplaris teatmik, mille kirjutavad küla õpetajad. Iga nn oaasi rahvusraamatukokku saadetakse sellest kaks eksemplari. Nõnda hakkab oaaside vaheline kultuurivahetus toimima.

2002. aasta septembris esitlesime projekti Krasnojarski rahvusvahelise muuseumide biennaali näitusel „Klaas ja aken“, kus räägiti asunduse minevikust, olevikust ja tulevikust. Augustis 2003 läheme Antoine de Barry’ga jälle asundusse ja valmistame projekti koos külaelanikega ette. Usume, et projekt aitab tõhusalt kaasa unikaalse küla säilitamisele ja seal vabaõhumuuseumi loomisele.

Krasnojarski eestlaste selts

Krasnojarski kraisis elavatest eestlastest elab umbes tuhat Krasnojarski linnas. Kogukondadena elavad eestlased veel Estonia, Uus-Petseri, Haidaki, Narva, Ülem-Bulanka ja Ülem-Suetuki külas.

Krasnojarski kraisis eestlaste selts “Eesti” alustas oma tegevust 1992. aasta veebruaris, sinna organiseerusid ka maapiirkondades elavad eestlased. Krasnojarski Eesti Seltsi juures õpetasid eesti keelt Elsa Wilde, Kuno Regi, praegu Helvi Kuus. Töötab ka 1991. aastast tegutsemist alanud pühapäevakool.

Seltsis käib aktiivne kultuurielu. Seltsi eestvedamisel toimusid 1992. ja 1993. aastal Eesti kultuuripäevad Haidakis ja Uus-Petseris, 1996. aastal soome-ugri rahvaste

kultuuripäevad. 2001. aastal olid Krasnojarskis Eesti Kultuuripäevad, mis olid pühendatud Eesti riigi 83. aastapäevale ja Krasnojarski Eesti Seltsi kümnendale sünnipäevale. Kultuuripäevadel esines Krasnojarski Akadeemiline Sümfooniaorkester, dirigent Erki Pehk. Avati Eesti Rahva Muuseumi teaduri Mare Piho näitus ja toimus Siberi eestlaste kontsert, millest võtsid osa setu koor Haidakist, puhkpilliorkester Ülem-Suetukist jt.

1997. aastal tõsteti Krasnojarski rahvusvahelisel muuseumide biennaalil esile Vera Nikolaeva koostatud näitust "Eestistyle". 1997. aasta detsembris avas selts näituse 20. sajandi alguse Eesti postikaartidest ning Krasnojarski eestlaste käsitöödest. Samal näitusel eksponeeris Krasnojarski Kunstiakadeemia kunstnik Olga Boenko oma 20 akvarelli Tallinna vanalinna vaadetega.

8. aprillil 1999 avasime Vene Kunstiakadeemias eesti graafika näituse, autoriteks Arvo Kerend, Viive Tolli, Ilmar Torn, Peter Ulas, Aleksander Hoidre, Vello Vinn, Viive Kuks, Helgi Olvet jt.

2002. aasta aprillis oli Eesti Draamateater Krasnojarskis ja Ülem-Suetukis. 2002. aasta septembris korraldati Krasnojarskis muuseumide biennaalil "Aken muuseumis" Anna Nikolaeva näituse "Aken ja peegel", mis tutvustas Ülem-Suetuki minevikku, olevikku ja tulevikku.

2004. aasta veebruaris toimus näitus "Eesti gobelään", autor Vika Wilde Zelenogorskist. Haidaki küla kooli ja Eesti Seltsi ühine projekt setu muuseumi arendamiseks võitis Krasnojarski krai konkursil.

2006. aasta veebruaris peeti eesti kultuuripäevi, Eesti Vabariigi aastapäeva ja seltsi viieteistkümnendat sünnipäeva. Toimus näitus "Siberi setu kunst". Siberi eesti festivalil esines Krasnojarski Akadeemiline Sümfooniaorkester eesti pianist Taniel Joametsaga, setu naiskoor "Kullerkupp", setu lasteansambel "Lill", segakoor Uus-Petserist jt.

Inglise keelest tõlkinud Anne Lange